

Moviment obrer a Girona sota el franquisme

Josep Clara

Manifestació d'obriers de la construcció a la plaça Catalunya, 1976.
Ajuntament de Girona. CRDI (Narcís Sans Prats, RG. 634852).

Moviment obrer a Girona sota el franquisme

Josep Clara

RESUM

L'autor fa un repàs a la història de l'obrerisme a Girona durant el règim franquista. Analitza les tensions entre els obrers i el malestar polític generat per la dictadura, aspecte que a Girona ha estat poc estudiat. Per a la seva exposició utilitza dades i recomptes de treballadors industrials de la ciutat i localitats veïnes, així com reflexions historiogràfiques sobre el tema

En el seu estudi distingeix dues grans etapes: una primera, de 1939 a 1962, "caracteritzada per la supervivència, el rebuig i la protesta, sense grans mobilitzacions," i una altra a partir de 1962 "quan la negociació col·lectiva propicià el creixement dels sindicats clandestins i el clima de malestar social va augmentar fins al final del franquisme". Explica també la vigilància i persecució del règim contra les organitzacions polítiques i sindicals, fruit de la percepció de l'obrer com a element potencialment desafecte.

Imatge de la pàgina anterior: Manifestació d'obriers de la construcció a la plaça Catalunya, 1976. Ajuntament de Girona. CRDI (Narcís Sans Prats, RG. 634852).

Sobre la història del moviment obrer durant el franquisme en l'àmbit estatal i català, disposem d'una bona colla d'estudis generals i particulars. Les circumstàncies polítiques dels anys setanta del segle XX van afavorir l'atractiu historiogràfic per conèixer els orígens de l'obrerisme i l'activitat en les diverses etapes, de manera especial fins al temps de la Segona República (ho van estudiar autors com Termes, Balcells, Bonamusa, Brademas, Ollé Romeu, Romero Maura...). Després va seguir l'interès pel període del franquisme i darrerament també s'hi han afegit aportacions interessants.

Circumscrita a Girona, aquesta temàtica només ha estat abordada de manera puntual i molt pel damunt. Aquí i ara només podem intentar traçar-ne unes línies panoràmiques.

MARC FABRIL

Fins al moment de les annexions dels termes municipals veïns, efectuades el 1963 i el 1974, a Girona només va haver-hi una fàbrica de grans dimensions: la Grober, instal·lada al barri del Mercadal. Les altres eren al voltant de la capital: Palau-sacosta (Industrias Químicas y Tartáricas), Salt (Coma Cros i Gassol), Sarrià (Torràs), Sant Gregori (Nestlé) i Santa Eugènia (Fábricas y Urbanizaciones, antiga Marfà).

El 1942, a la ciutat de Girona, només quatre establiments depassaven el centenar de productors, com eren anomenats aleshores

els obrers. Hi havia un total de 3.620 obrers, repartits en 148 fàbriques i tallers. Les empreses que comptaven amb més de vint-i-cinc obrers eren aquestes:

Empresa	Sector	Obrers
S.A. Grober	Tèxtil i vestit	1.696
Albeverio, Serra, Solà i cia.	Tèxtil	140
Dalmau Carles-Pla S.A.	Arts gràfiques	127
Tomàs, Solés i cia.	Metal·lúrgica	104
Sala i Bertran (La Gerundense)	Paper	87
Joan Viñas	Botons	64
Alberch i cia.	Foneria	51
Electroquímica Berenguer	Química	50
Francisco Artero	Paper, cartró	39
Figueras i Pujadas	Gèneres de punt	35
Salvador Plaja	Galetes	35
Jaume Farró	Espardenyes	34
Alfons Teixidor	Farinera	34
Josep Gavalrà	Espardenyes	33
Enric Sagrera	Pedra artificial	31
Fill de Nicolau Regàs	Licors	28
Josep Ensesa	Farinera	26

En 1970 l'ocupació industrial a Girona havia augmentat fins a 11.027 treballadors. Si anem més enllà de la capital, una estadística del servei sindical corresponent a 1972, ens il·lustra sobre quines eren les empreses més importants del nostre entorn:

Empresa	Domicili	Sector	Obrers
S.A. Grober	Girona i Bescanó	Cintes	954
Torras Hostench S.A.	Sarrià	Paper	679
Antoni Gassol S.A.	Salt	Tèxtil	537
Successora de J. Coma Cros S.A.	Salt	Tèxtil	427
Nestlé	Sant Gregori	Alimentació	338
Ecisa	Girona	Construcció	300
Industrias Químicas y Tartáricas	Girona/ Palau	Química	265
Frigoríficos del Ter	Salt	Alimentació	234

A més a més de l'obrer fabril i de l'obrer dedicat a la indústria de la construcció hi havia el que treballava en grans empreses estatals, com la Renfe o la Telefònica.

La població obrera que va possibilitar la vida d'aquestes indústries i empreses va habitar l'interior de la ciutat, especialment les àrees més degradades i els barris perifèrics, i de manera cada vegada més important, als municipis de l'entorn. Durant molts anys, per arribar al lloc de la feina, els treballadors i les treballadores dels municipis veïns es desplaçaven a peu o en bicicleta, la qual cosa representava unes distàncies de quatre, cinc, o més quilòmetres. La dona era present, sobretot, en la indústria tèxtil i a la Grober.

Fins als anys seixanta, el gruix de l'obrer de fàbrica va ser d'origen català. L'arribada progressiva de la immigració forastera (instal·lada en barraques invisibles i sense els serveis mínims, com les aixecades al castell de Montjuïc, la vora del Ter, la torre Gironella o les Pedreres) és evident que va proporcionar mà d'obra poc qualificada, que va ser aprofitada per les empreses de tota mena des de la segona meitat dels anys cinquanta. Una assistenta social, Marta Garriga, l'any 1972, va manifestar a *Serra d'Or*: «Fins ara, ben mirat, no han comptat mai per a res en la vida col·lectiva; només per a ser explotats i per a enriquir molta gent».

PANORAMA DE POSTGUERRA VERTICAL

La postguerra va caracteritzar-se per la repressió, però també per la misèria, la regressió social respecte als anys anteriors a 1936 i la prolongació dels sofriments, sobretot per a la classe obrera. Paraules com racionament, estraperlo, cues, restriccions elèctriques... defineixen prou bé aquell període d'aïllament internacional, agreujat a Girona pels aiguats. Fins al 1945, el creixement natural de la població va ser negatiu, i una malaltia tan unida als temps difícils com la tuberculosi causà, fins al 1951, una mitjana de cinquanta decessos anuals.

Les condicions de vida de l'obrer no podien ser més complicades. Un informe de l'economista Higinio París Aguilar, datat el setembre de 1940, sobre el cost de vida a les capitals de província assenyala,

pel que fa a Girona, que, respecte al juliol de 1936, havia augmentat el 81,9 %, força més que a Barcelona (60,9 %) i a Tarragona (74,1 %). Els preus oficials eren uns i els reals uns altres. El ciutadà pagava entre tres i deu vegades més cars els productes que no podia adquirir en el mercat normal. En aquest context, el consum de carn no va assolir el nivell d'abans de la guerra fins al 1956.

Per substituir els organismes històrics i genuïns de la classe obrera, destruïts i declarats il·legals pel franquisme, va crear-se la Central Nacional Sindicalista (CNS), una institució coercitiva i anticonflicte, acollidora del sindicat únic i vertical, configurat com un apèndix instrumental del règim; una estructura burocràtica on van trobar col·locació els sectors que havien de ser recompensats per la participació en el bàndol guanyador de la Guerra Civil. El general Franco, l'any 1952, afirmava retòricament que «la sindicación nacional, los sindicatos españoles, constituyen la base del Régimen político español», i subratllava: «Nuestra Revolución rompió con un sistema falso que arrastraba a España a la ruina y a la destrucción, sistema democrático formalista que las naciones venían padeciendo tras siglo y pico de liberalismo [...]. Nosotros que alumbramos un Régimen con dolores y sacrificios, con el derramamiento de nuestra propia sangre, no podíamos mantener aquella falsedad, volver a parecidas falsedades».

En la legislació laboral va haver-hi petits retocs, com la Llei de Convenis Col·lectius de 1958, la qual va potenciar els jurats d'empresa i els enllaços sindicals, i va permetre que els salaris i les

condicions de treball es regularitzessin directament entre els representants de l'empresa i els dels treballadors (i no pel Ministeri de Treball, com havia estat normatiu fins llavors). D'altra banda, la nova Llei Sindical de 1971, aprovada en l'etapa final del franquisme, no va significar un acostament del sindicalisme oficial a la realitat del món obrer. Va ser una oportunitat perduda, perquè no fou una llei nova, sinó una sistematització de la normativa dispersa, al marge dels criteris de l'Organització Internacional del Treball, dels bisbes i dels treballadors, els quals propugnaven la independència de l'Estat, la independència entre treballadors i empresaris, la llibertat de creació de sindicats, l'elecció de tots els càrrecs sense excepció...

La barra dels dirigents va ser superlativa a la postguerra. Una circular del delegat dels sindicats verticals, el febrer de 1940, impresa en un paper que contenia els símbols falangistes i el lema «Por la Patria, el Pan y la Justicia», advertia: «A fin del mayor esplendor del desfile de las fiestas de la Liberación, los delegados locales se pondrán de acuerdo con los empresarios y patronos con el fin de que solo paguen los salarios a los obreros que asistan al mencionado desfile, ingresando el devengo de los que no asistan en la CNS para ser destinado a fines sociales». Els patrons van rebre aquest avís i l'ordre que, el dia 5, havien de complimentar: «me darás nota de los obreros que han dejado de asistir al desfile, a fin de pasar a la Delegación Sindical Provincial el número de jornales y cuantía a cobrar». El comunicat acabava amb l'altre lema de rigor: «Por Dios, por España y su Revolución Nacional Sindicalista».

Mentre això succeïa, empreses i institucions van servir-se de mà d'obra barata subministrada per l'exèrcit (batallons de soldats treballadors) i per la presó (redempció de penes pel treball), de la qual cosa tenim exemples propers, com ara el del pont de Sarrià i el del Mercat del Lleó. Era una explotació dels dissidents i una competència deslleial.

Com a compensació a la manca de llibertat sindical, l'organització va emprendre diverses obres de caire assistencial, cultural i recreatiu, sovint de caire paternalista. Un exemple rellevant va ser el grup de cases barates de Sant Narcís, repartides selectivament en funció de situacions personals, o les de Sant Cugat de Salt, la inauguració de les quals, l'any 1956, va servir perquè el governador civil fes demagògia de les lluites obreres: «Todos sabemos que, como otros pueblos de España, un tiempo envenenados, lo que era Salt en otras épocas anteriores al Movimiento. Un pueblo bronco, con un determinado matiz proletario, cuyos dirigentes desfiguraban, en provecho propio, justas aspiraciones de justicia social que solo ahora van hallando cauce adecuado y solución satisfactoria. Incluso es posible que estos campos, entonces yermos, en los que se alzan hoy estas viviendas, sirvieran para ejercicios de tiro clandestino. Pues bien, la Falange y el Movimiento os han demostrado que, si para pegar tiros nadie como el Ejército español, tampoco nadie es tan valiente y eficaz para llevar a cabo obra de verdadera revolución social como la España de Franco, que da sus viviendas sin preguntar quién es cada uno y sí únicamente a quien por español y por trabajador tiene necesidad de ellas».

La propaganda oficial presentava el sindicat com una *comunitat natural* a través de la qual l'individu accedia a les funcions públiques; però, a l'Ajuntament de Girona, la representació sindical sempre va correspondre a patrons, comerciants o tècnics i no a obrers.

REBUIG I PROTESTA

Des de ben aviat, la perseverança dels obrers en les conviccions esquerranes i l'existència de nuclis de població desafecta, hostile envers el sistema, va ser percebuda pels organismes encarregats de la vigilància i la repressió política. La confirmació de les mateixes idees i el fet de no voler participar en la manifestació d'adhesió al general Franco, orquestrada el dia 11 de desembre de 1946, és referida així per La Benemérita en el cas de la fàbrica de Palau: «Por confidencia recibida en este Servicio se sabe que en la fábrica de Ácidos Tartáricos situada en Palau Sacosta (Girona), de la que es director gerente el Sr. Ensesa, trabajan unos 120 obreros aproximadamente, de los cuales 100 son de ideas izquierdistas, contrarios al régimen, entre los que se encuentra uno que fue Comisario político del Ejército rojo; otros han sido oficiales y varios se encuentran en libertad vigilada, residiendo sobre unos 7 en el pueblo de Salt. Hace tiempo, sin que se pueda concretar fecha, entre los mismos obreros se cantó "La Internacional" en el interior de la fábrica, demostrando en todo momento su descontento con el actual régimen; en el día de ayer, con ocasión

de la manifestación en protesta del comunismo, demostraron apatía para asistir a la misma».

La lluita clandestina va començar, tímidament, cap a 1943, quan molts dels treballadors compromesos recuperaren la llibertat després d'haver passat per la presó. Va ser una resistència pacífica, de solidaritat, de protesta quan fou possible. La derrota de les potències feixistes el 1945 reforçà els anhels i, per això, entre 1945 i 1947, quan el règim va tenir dificultats per sobreviure, s'enregistraren accions de contestació més visibles al carrer.

La CNT, el PSUC, el Partit Sindicalista i el POUM van protagonitzar l'oposició, però aquests partits i organitzacions que en la clandestinitat que van donar suport als treballadors van ser desmantellats abans de 1950 amb l'actuació de la policia, la justícia militar i la civil. Membres del PSUC van ser condemnats a quinze anys de reclusió, del POUM, a quatre anys, i els empresonats de la CNT, detinguts el 1947, van estar pendents de sentència fins al 1964, quan el Tribunal d'Ordre Públic els condemnà a quatre mesos i un dia d'arrest major.

El 1950, els treballadors de la Coma Cros van expressar públicament llur protesta en el decurs d'un acte commemoratiu del centenari de l'empresa, al qual havien assistit les primeres autoritats. El fet va ser comentat per *Solidaridad Obrera*, però no a la premsa oficial, com era el diari *Los Sitios*. El malestar, a Barcelona, el 1951, va expressar-se amb el famós boicot als tramvies quan s'incrementà el preu del bitllet.

TENSIONS DELS ANYS CINQUANTA

La política autàrquica va prolongar la misèria. Els preus es tripliquen entre 1939 i 1948. El diari del Movimiento augmentà de 0,15 a 0,50 pessetes. Tanmateix, una nova etapa va obrir-se camí després que el 1952 van ser suprimides les cartilles de racionament. En efecte, la societat i l'economia espanyoles van conèixer un punt d'inflexió a la segona meitat dels anys cinquanta. Entre 1955 i 1975, segons Jordi Maluquer, es va viure probablement l'etapa de major creixement a la història de Catalunya de tots els temps. La millora de les condicions de vida fou innegable, però, per assolir-la, calgué superar entrebancs, com l'escalada de la inflació, molt notable el 1956, que repercutia durament sobre el nivell de vida dels assalariats.

En un informe oficial de la delegació sindical del mes de març de 1956 s'advertia: «Si la tensión existe en casi todas las provincias españolas, por razón de la insuficiencia de los salarios, en esta de Gerona se manifiesta con una crudeza relevante acompañada de una serie de síntomas de mal humor, intemperancia y desabrimiento que nos demuestran claramente un fondo de rebeldía e inquietud, expuesto a romper violentamente en cuanto no se actúe con la mayor vigilancia y rapidez sobre cada caso de roce o discordia laboral con la eficacia necesaria, para impedir trasciendan de sus límites más exactos y sirva de encendido a un ambiente tan cargado, como anteriormente hemos expuesto. Las empresas, por lo general, solo a costa de una serie de medidas unilaterales

y de carácter singular, mantienen la supeditación y disciplina de los trabajadores, quienes consideran por otra parte los posibles riesgos de una actitud que pueda no ser secundada por sus compañeros de trabajo, circunstancias ambas que hasta ahora han contribuido a una estabilidad que no debe de engañarnos, ya que no responde a la realidad, sino a causas accidentales y de fácil quebranto».

L'augment de salaris de 1956, decretat pel Ministeri de Treball, va respondre al clima social que començava a aparèixer com a amenaçador. Però, en 1957, la lluita reivindicativa repercutí tímidament a Girona en forma de recomanacions perquè la gent no assistís als espectacles i perquè les mestresses de casa no acudissin al mercat. Un informe de la Policia afirmava que en els sectors contraris al sistema s'atribuïen al règim «calamidades económicas por las que nunca, dicen, ha pasado el país», «inmoralidades desproporcionadas a los gobernantes y elementos oficiales».

El 5 de maig 1958 era la data de la Jornada de Reconciliació Nacional, propiciada pel PSUC. A la fàbrica Grober es van distribuir fulls que cridaven a parar. La direcció de la fàbrica, juntament amb la policia, van començar a cridar els enllaços sindicals i nombrosos obrers, i els amenaçaren que «si el dilluns no es treballava, podria passar com a Barcelona, que tancarien la fàbrica i quedarien tots despedits (sic.). La policia hi afegia amenaces i de Consells de Guerra». La crònica de la premsa clandestina (*Treball*) continuava: «Les amenaces i, sobretot, la manca d'experiència, van

impedir que es prenguessin mesures adequades per a assegurar la realització de la Jornada, com ho desitjaven un gran nombre d'obers. De totes maneres, es pot considerar que el dilluns es va treballar lentament i que s'han creat condicions que tindran gran importància per a accions futures».

CONFLICTIVITAT ACCENTUADA

El cop de timó per superar definitivament l'autarquia va arribar l'estiu de 1959 amb el pla d'estabilització, un pas necessari per llançar, a continuació, el país per la via del desenvolupament, el neocapitalisme, la competència i el mercat. Els treballadors en pagaren les conseqüències, ja que es va produir una reducció de la jornada laboral, sobretot a la indústria tèxtil, i moltes empreses reduïren les hores extraordinàries, amb la qual cosa el salari real va disminuir, com reconeixia un informe de la CNS gironina, d'un 25 a un 12 %.

En la trajectòria del moviment obrer de Girona, el conflicte de 1962 a Industrias Químicas y Tartáricas, empresa vinculada a la família Ensesa, representa la fita més important de la postguerra. Va ser la contestació laboral col·lectiva que va produir un nombre més alt d'acomiadats. El succés va relligar el moviment de Girona amb el malestar que va donar origen a les jornades de lluita obrera viscudes en altres indrets de l'Estat espanyol durant els mesos d'abril i maig (vagues de la mineria asturiana, la siderúrgia

del País Basc i altres indrets de Catalunya). Un malestar acumulat durant els anys d'estabilització econòmica i propiciat també per la negociació de convenis col·lectius.

La desatenció de l'empresa a les demandes reiterades dels obrers sobre el treball dels dies festius i les millores de salari, que recula-ven a 1958 i que ja 1961 havien provocat incidents durant el mes de maig, van conduir a la protesta pacífica de treball lent i disminució de la producció a partir del 12 de febrer i més notòria a partir del 12 d'abril. Com a resposta a l'estratègia obrera, l'empresa va acomiadar setze treballadors el 17 d'abril. La Guàrdia Civil va acordonar la fàbrica per posar ordre i desallotjar el local on s'havien aplegat els obrers disconformes amb la sanció dels companys. Al final, el patró va condonar el càstig d'expulsió de trenta-cinc obrers més, els quals havien abandonat el lloc de treball en solidaritat amb els companys acomiadats, però van ser advertits que, si es repetien els incidents, seguirien el mateix camí. Els recursos activats en al·legacions presentades al delegat de Treball, la Magistratura de Treball i el Tribunal Central de Treball, a Girona i Madrid, respectivament, no foren favorables als expulsats. Només la solidaritat, canalitzada a través de l'HOAC i alguns capellans, va poder amortir el càstig a les famílies dels setze acomiadats: Antonio Alonso Ortega, Joan Bach Vila, Joaquim Brugués Orts, Enric Codina Pujol, Albert Crous Font, Joan Farrés Verdaguer, Ferran Gotarda Artimà, Josep Llinàs Carreras, Pedro Montalbán Hernández, Josep Oliver Turón, Joan Peradalta Pinsach, Dídac Planas Ribot, Valentín Romero Cano, Manuel Romero Romero, Josep Roura Carreras i Lluís Salvans Vilar.

DUES CARES DE L'ESGLÉSIA

L'Església catòlica va tenir dues cares al llarg del franquisme. La del nacionalcatolicisme, legitimadora del règim, i la que donà suport a les reivindicacions del moviment obrer per desmarcar-se del totalitarisme estatal.

Els sindicats oficials van costejar la imatge de Sant Josep de la façana de la catedral. El 1961 hi fou col·locada, i el bisbe Cartaña, segons la crònica de la jornada, «elogió el espíritu cristiano de los Sindicatos españoles y afirmó que cumplir la doctrina social de S.E el Jefe del Estado, que coincide plenamente con la de la Iglesia Católica rectamente interpretada, es el único camino por el que se podrá llegar a alcanzar la verdadera justicia social».

No obstant això, el bisbat també va donar suport a l'HOAC, la germandat obrera domiciliada a Casa Carles, que constituïa, amb la JOC, una branca especialitzada de l'Acció Catòlica. Nou treballadors, encapçalats per Josep Barbarà, van assistir a la Primera Setmana de l'HOAC celebrada a Madrid el 1946. El grup va consolidar-se durant el decenni següent. Segons el Govern Civil, en documentació del gener de 1962, «vistos con toda objetividad, constituyen tan solo un grupúsculo carente de importancia cuantitativa como cualitativa. Llegados de los más dispares horizontes políticos y sociales, sus adheridos suman apenas medio centenar y en la escala de valores humanos su coeficiente global no rebasa la línea de la mediocridad». Però, malgrat el menyspreu, calia vigilar-los, perquè «se ha nutrido principal-

mente de elements que anteriorment militaren en organitzacions polítiques que venien lluchant sañudament contra Espanya o van quedar de espatles a su Moviment salvador».

Francisco Mera Bermejo (La Haba de la Serena, Badajoz, 1920-Sarrià de Ter, 1983), antic comunista, treballador de la Torras de Sarrià, era citat entre els membres perillosos, ja que havia participat en el maquis de la Vall d'Aran i havia sofert condemna; això no obstant, va arribar a presidir l'entitat a escala estatal. I del ferroviari Miguel Molledo Abad, cap del grup, s'especificava que tenia el pare a l'exili i militava en el comunisme. Entre la militància femenina es comptaven les esposes de Mera, Anna Verdaguer, i la de Molledo, Rosa Rigau, i també Joaquina Tomàs, filla de l'exalcalde de Girona de la Lliga que havia presidit la corporació entre 1934 i 1936.

El setembre de 1962, el capellà Venancio Marcos (Pino del Río, Palència, 1907-Madrid, 1978), propagandista del franquisme a través de les ones radiofòniques i assessor dels sindicats oficials, pronuncià conferències a la Jonquera, Santa Coloma de Farners, Palafrugell i Girona. Aleshores el govern necessitava propagandistes com ell. El 1962 hi havia hagut vaga de miners a Astúries, conflictitat laboral al País Basc, i el Congrés del Moviment Europeu, aplegat a Munic, havia exigit el restabliment de la democràcia. Era el famós *contubernio*, que incidia en els fonaments del règim franquista, i per això suscità una reacció aïrada en forma d'estat d'excepció a Astúries, Biscaia i Guipúscoa, i la suspensió d'un article del *Fuero de los Españoles* per reprimir persones concretes.

La xerrada pronunciada per Marcos al saló d'actes de la delegació provincial de Sindicats de Girona va girar entorn de la tàctica comunista de la infiltració i impregnació en els rengles cristians i va comptar amb la presència de les primeres autoritats polítiques. El local s'omplí de gom a gom amb addictes i persones a l'aguait. El diari del Movimiento s'hi referí, lògicament, en termes elogiosos: «Magnífica lección del Padre Venancio Marcos en la CNS. Examinó las tácticas comunistas y expuso sus mejores antídotos. El numerosísimo público que oyó al orador le aplaudió entusiásticamente». Marcos va deixar ben clar que el comunisme era una doctrina que aspirava a dominar el món. Assenyalà que el comunisme se servia de grups o partits no comunistes, però recalquè que «no hay peligro comunista en España, pues tenemos un Ejército ejemplar, unos servicios de orden eficacísimos y en último término treinta millones de españoles decididos a defenderse». El perill radicava «en la siembra de ideas, que es contra lo que hay estar más alerta». Entre els enganys escampats pel comunisme, va esmentar el pacifisme contra l'armament atòmic, la lluita contra suposades dictadures, el dret d'autodeterminació, l'anticolonialisme... Remarcà que el perill més seriós per al món occidental era l'explotació comunista de la injustícia social «mediante el llamado progresismo, que persigue el desmedido afán de riqueza material con olvido de la espiritualidad humana».

Quan Venancio Marcos va sortir al vestíbul del local, fou abordat per dos capellans de la diòcesi i dos seglars, els quals van censurar-li alguna de les afirmacions pronunciades en la conferència. Eren mossèn Josep Iglesias Juanmiquel i mossèn Josep Tor

Malagelada, ambdós dirigents de l'HOAC, Damià Escuder Rigau, empleat de l'editorial Dalmau Carles-Pla, i Jacint Rocas, agent comercial, antic exiliat i aleshores vinculat a l'HOAC. El capellà al servei del règim va ser increpat, però la premsa no va deixar-ne constància. Sí que va fer-ho la Policia, segons la qual el conferenciant es mostrà ferm i segur davant dels opositors. I atès que la discussió va pujar de to, va replicar que, «como era excombatiente de la Cruzada, defendía, naturalmente, todos los principios de la misma y que ese era el campo en el que militaba, ignorando cuál era en el que se movían sus interlocutores; añadiendo, asimismo, que defendía la postura del Gobierno en todas las cuestiones sociales y muy especialmente las directrices del Caudillo, ya que sus abor-dantes le habían manifestado que no estaban de acuerdo ni en muchas cosas del Gobierno ni de las propias del Jefe del Estado».

La Policia va assegurar que «ha causado gran indignación entre las personas afectas al Movimiento Nacional, el incidente en cuestión, y por parte de militantes de Falange se tenía confidencia, no confirmada, de que el grupo de personas reseñado tenía la intención de interrumpir la conferencia a que se hace mención, penetrando violentamente en la sala». I apuntà que el delegat provincial de Sindicats havia presentat una queixa formal al bisbe, el qual «habiéndose afectado profundamente por ello» hauria promès «poner los medios para reponer el agravio».

El nou ritme pastoral derivat del concili Vaticà II va topar amb la realitat política espanyola, privada de les llibertats fonamentals.

Les tensions es van fer evidents al llarg de la segona meitat dels anys seixanta i es perllongaren fins a la mort del general. Llavors arribaren pronunciaments contundents de la jerarquia. Arran de l'incendi de vint-i-quatre albergs provisionals, barraques oficials, a Sant Ponç, l'any 1970, el bisbe Jubany va redactar una nota en la qual denunciava el gran pecat col·lectiu de viure d'espatlles a les famílies que hi residien: «Els ignorem tots, encara que treballin a les nostres fàbriques i tallers i comparteixin amb nosaltres una mateixa feina i una mateixa vida».

També, en 1973, el bisbe Camprodon s'adherí a l'homilia pronunciada per Jubany, aleshores cardenal a Barcelona, que reclamava el reconeixement dels drets naturals de l'home. Aquests posicionaments van fer aparèixer l'anticlericalisme de dretes, reflectit en un article de *Los Sitios*, que ressaltava: «Ya existe en nuestro ordenamiento jurídico una "ordenación jurídica" que regula las reuniones, pero ¡entiéndase! para fines lícitos [...] ¿Son fines lícitos actuar sacerdotes y religiosos, de agitadores sindicales, de dirigentes o estimuladores de acciones subversivas atacando a las instituciones y animando a los trabajadores a que presenten peticiones maximalistas, al tiempo que rechazan la vía de discusión, negociación y conciliación de la Organización Sindical?».

Capellans de parròquia, com el vicari del Mercadal, Joaquim Domingo, subratllaren les denúncies concretes. El 9 d'abril de 1973, en l'homilia, va dir: «Tots sabeu que dimarts passat, a Barcelona, va ser assassinat un obrer i no es pot qualificar d'una altra manera». Es referia

a un fet ocorregut a Sant Adrià del Besòs, protagonitzat per la policia, i el Govern Civil va sancionar-lo amb una multa de 25.000 pessetes.

DEMANDES, ACCIONS I REPRESSIÓ

La conflictivitat laboral va créixer, cada cop més, a partir de la segona dècada de 1960. Ho demostra el nombre de casos presentats davant la magistratura de treball, encarregada de resoldre els desacords que no podia resoldre la Central Nacional Sindicalista. Durant els anys setanta es van triplicar i quadruplicar les demandes de començament dels anys seixanta.

La campanya a favor de l'amnistia dels presos per activitats laborals i sindicals realitzada el 1970, va aplegar tres-centes vint-i-sis signatures de persones de condició social diversa. El setmanari *Presència* va publicar-les i el governador civil, enutjat, va topa de cop i volta amb un moviment inesperat que donava la cara i perfilava la veu com si es tractés d'una manifestació al carrer. A partir d'aquell moment es va engegar un procés per anul·lar la revista, la qual va ser suspesa el juliol de 1971. Una suspensió il·legal, corregida pel Tribunal Suprem, dos anys i mig després.

Fora del camí oficial, l'extensió de Comissions Obreres (creades formalment el 1964 i declarades il·legals el 1967) va incidir a Girona almenys des de 1968. Les empreses de la construcció, el metall, el paper, la banca i la Telefònica van ser camp d'expansió en el

decurs dels anys següents. Les accions reivindicatives van limitar-se sovint a pintades i a fulls de solidaritat amb lluites a d'altres àmbits com Blanes, Barcelona o el Baix Llobregat. Entre els activistes cal esmentar els noms d'Àngel Serradell i Sebastián Vela.

Quan el maig de 1970 va explotar una caldera de la Grober, accident que va matar quatre treballadors i en ferí dos més, Comissions Obreres va imprimir fulls per invitar a la vaga de treball lent i al boicot a les hores extraordinàries.

El gener de 1974 va ser detinguda la primera comissió d'empresa, la de Torras Hostench, fet que va significar per a Xavier Corominas una estada a la presó de quinze mesos. El comunicat oficial del governador al cap superior de Policia de Barcelona, destinat a premiar els agents de policia, va indicar que els sis detinguts actuaven a la Torras Hostench, Universitat i Institut, «donde efectuaban siembras de propaganda subversiva, pintadas y pegatinas, a los que se les intervino abundante material para su labor, tres máquinas de escribir, propaganda, instrucciones del Partido comunista y varios escritos con proyectos de ampliación de su esfera de actividades a otros sectores laborales y pueblos de la provincia».

En diades significatives com el dia 1 de maig, aparegueren fulls adreçats als treballadors per reivindicar millores laborals i de vida, però també reivindicacions polítiques. El 1967, el full escampat pel comitè provincial del PSUC reclamava: «Por la semana de 40 horas. Por un salario mínimo de 250 ptas. Por 8 horas. Por el re-

conocimiento del derecho de huelga. No más expedientes a enlaces, jurados y vocales. Por un sindicato democrático de trabajadores. Por la amnistía a presos y exiliados políticos. Por la supresión del Tribunal Especial de Orden Público. Por la liquidación de la Brigadilla Político-Social. Por la libertad de opinión, reunión y organización. Contra las maniobras de supuestos cambios de Gobierno y nuevas leyes que lo dejan todo igual. Verdadero respeto a la voluntad popular libremente expresada».

En l'etapa final del règim, fins i tot el Comitè d'Estudiants del Col·legi Universitari va llençar fulls a favor de les llibertats polítiques, nacionals i sindicals. El 1974, un exemplar d'aquesta mena, redactat en castellà, exigia: «Derecho de asociación, expresión, asamblea y huelga. Por un sindicato obrero. Amnistía para los presos políticos. Libertades nacionales. Fuera la represión y la dictadura. Libertad para el trabajador Javier Corominas».

Els estudiants van protagonitzar mogudes i vagues, durant aquests anys, i el president de la Cambra de Comerç va patinar en la demagògia quan afirmà que «si los estudiantes del Colegio Universitario de Girona no deponen su actitud de inasistencia a clase, propongo que se destinen los doce millones de pesetas que Girona invierte en sostener los estudios superiores, para el fomento de la cultura de la clase obrera».

Les eleccions sindicals de 1975 va ser les més animades de la sèrie iniciada el 1944. A part dels candidats de l'HOAC, es va notar la

presència activa de Comissions Obreres, però el triomf majoritari va correspondre a candidats indiferents.

Realment, la primera mobilització obrera important a Girona va enregistrar-se després de la mort de Franco: va ser la de la vaga de la construcció, preparada per Comissions Obreres i traslladada de Blanes a Girona el febrer de 1976. L'activitat de les altres formacions sindicals (UGT, USO, CNT) va tenir incidència especialment a partir de 1976. El sindicat USO (Unió Sindical Obrera) va ser creat, formalment, a Girona, el febrer de 1976, a casa de Ramon Llorente, representant del front obrer de Convergència Socialista.

La diada de l'1 de maig de 1976 encara va produir detencions i penyores, en un context de quatre mesos de prohibicions i sancions per contravenir la Llei d'Ordre Públic. Tanmateix, els obrers de la construcció van poder celebrar la primera manifestació autoritzada el 24 de juliol.

La jornada de lluita de l'11 de novembre d'aquell any fou seguida sobretot a les empreses de la construcció, les elèctriques i l'ensenyament. Però el govern Suárez, amb tots els ressorts del poder a les seves mans, s'imposà a la mobilització dels partidaris de la ruptura democràtica.

A MANERA DE FINAL

En la dictadura de Franco, l'obrer era considerat un element perillós; feia part de l'enemic interior (potencial o imaginari), de

l'anti-Espanya. Per això fou enquadrat, controlat i vigilat en el sindicat vertical. En la denominada Operació Lucero, prevista el 1974 per superar el moment *perillós* de la mort del general, els barris obrers constituïen punts vitals a tenir en compte a l'hora de precisar les mesures concretes d'actuació preventiva.

S'entenia que qualsevol tipus de pressió per obtenir millors condicions de treball no era dirigida contra l'empresari, sinó contra l'Estat, i això representava un acte rebel susceptible de ser penat.

En el cas de l'àrea de Girona podem remarcar que era menor la concentració d'assalariats i d'empreses si fem la comparació amb altres poblacions de Catalunya, i assenyalar dues etapes en l'obrerisme. La primera de 1939 a 1962, caracteritzada per la supervivència, el rebuig i la protesta, sense grans mobilitzacions. La conflictivitat, en canvi, va accentuar-se a partir de 1962, ja que la negociació col·lectiva propicià el creixement dels sindicats clandestins, i el clima de malestar social va augmentar fins al final del franquisme. Un temps en què augmentaren les reivindicacions polítiques, i les contradiccions del règim –que va perdre suports–, es posaren de manifest més que mai.

Les organitzacions polítiques i sindicals que van donar la cara en la defensa dels treballadors i en la lluita antifranquista, i per això van sofrir la persecució del règim, foren la CNT, el PSUC, l'HOAC, i Comissions Obreres a partir de 1968. Fins al 1974, a Girona, no va sentir-se a parlar d'organismes vinculats al socialisme.

Franco va morir el 1975, però el règim va continuar, assegurat per l'aparell repressiu de l'Estat, especialment el responsable de l'ordre públic. El moviment obrer, el dels estudiants i la postura d'un sector de l'Església no van acabar amb la dictadura, però sí que van afeblir-la. Atesa la poca entitat dels oponents, a continuació no va haver-hi ruptura, sinó reforma pactada per la banda de dalt, entre els hereus del franquisme, que van fixar les condicions, i els artistes oportunistes i pragmàtics que aspiraven a cotes de poder i rebaixaren les propostes programàtiques peculiars i originals.

D'ací deriva tota la història posterior. Entre altres episodis, l'acceptació de la monarquia, l'adhesió baixa a uns organismes sindicals domesticats i les quatre vagues generals (20 de juny de 1985, 14 de desembre de 1988, 28 de maig de 1992 i 27 de gener de 1994) de protesta contra l'administració presidida per Felipe González, el líder d'un PSOE poc socialista i menys obrer, fruit del deteriorament de les relacions entre els sindicats i els governs de la democràcia liberal dels nostres dies.

BIBLIOGRAFIA

- CLARA, Josep (1984). «Notes sobre la fàbrica Grober». *Revista de Girona*, núm. 106, p. 45-56.
- (1991). *Girona sota el franquisme. 1939-1976*. Girona: Ajuntament de Girona i Diputació de Girona.
- (2002). *La primera oposició al franquisme. Els grups clandestins a la demarcació de Girona (1939-1950)*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials.
- (2020). «Biografia policíaca de Paco Mera (1920-1983): del PCE a l'HOAC». *Ebre* 38, núm. 11, p. 7-20.
- DOMÈNECH SAMPERE, Xavier (2022). *Lucha de clases, franquismo y democracia*. Madrid: Akal.
- ESTIVILL, Jordi; de la HOZ, Josep M. (1988). *La cultura política dels treballadors a Catalunya. Estudi de les eleccions sindicals 1944-1987*. Barcelona: la Magrana.
- FERRER GIRONÈS, Francesc (1998). *Els moviments socials a les comarques gironines*. Santa Coloma de Farners: Diputació de Girona.
- LARDÍN OLIVER, Antoni (2008). *Obrers comunistes. El PSUC a les empreses catalanes durant el primer franquisme (1939-1959)*. Valls: Cossetània.
- MOLINERO, Carme; YSÀS, Pere (1998). *Productores disciplinados y minorías subversivas. Clase obrera y conflictividad laboral en la España franquista*. Madrid: Siglo XXI.
- SOLER BUSSÉ, Josep (1997). «Quan als treballadors se'ns dei 'productores'». *Revista de Girona*, núm. 184, p. 58-60.

